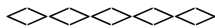

Fr. Lénárd
világi ferences
történész, teológus

A KAUKÁZUSI SZAVÁRD MAGYARSÁG REJTÉLYE

A Fővárosi Örmény Klubban 1998. márc. 19-én elhangzott előadás

A magyar őstörténet egyik sokat és sokak által vitatott kérdése a Kaukázus tájkára szakadt magyarság problematikája. Történészek, nyelvészek, régészek - és legkülönbé-
lébb hipotéziseik - csapnak össze egymással, s próbálják megfejteni a "szavárd ta-
lánnyt".

Az első legfontosabb kérdés, hogy voltaképpen mikor is kezdődik a szavárdok történe-
te, hol lehet a forrásanyagban találkozni velük? Nézzük tehát a legfontosabb forrása-
inkat.

Az idevonatkozó legfontosabb forrás Konstantinos Porphyrogennétos bizánci császár
"De administrando imperio" ("A birodalom kormányzásáról") c. műve. A témánkat
közvetlenül érintő részeket a DAI híres, 38. fejezete tartalmazza:

*"... A türkök népe régen Kazáriához közel szerzett magának lakóhelyet, azon a helyen,
melyet első vajdájuk nevéől Levédiának neveznek, amely vajdát tulajdonnevén Leve-
dinek, méltóságánál fogva pedig, miként az utána való többit is, vajdának hívták. Ezen
a helyen, az ímént említett Levédiában folyik a Chidmas folyó, melyet Chingilusnak is
neveznek. De abban az időben nem türköknek mondták őket, hanem valamilyen okból
sabartoi asphaloi-nak nevezték. A türkök hét törzsből állottak, de sem saját, sem ide-
gen fejedelem felettük soha nem volt, hanem valamiféle vajdák voltak közöttük, akik
közül az első vajda volt az ímént említett Levedi. Együtt laktak a kazárokkal három
esztendeig, s minden háborújukban együtt harcoltak a kazárokkal. Kazária fejedelme,
a kagan vitézségükért és szövetségükért nemes kazár nőt adott feleségül a türkök első
vajdájának, akit Levedinek neveztek, vitézségének nagy híre és nemzetsége fénye mi-
att, hogy tőle gyermeket szüljön, de a sors úgy akarta, hogy az a Levedi nem nemzett
azzal a kazár nővel gyermeket. A besenyők pedig, akiket korábban kangarnak neveztek
(ugyanis a kangar név náluk a nemes származás és vitézség értelmében volt használa-
tos), ezek hát a kazárok ellen háborút indítván és legyőzetvén, kénytelenek voltak saját
földjüket elhagyni és a türkökére letelepedni. Amikor a türkök és az akkor kangarnak
nevezett besenyők közt háború ütött ki, a türkök hadserege vereséget szenvedett és két
részre szakadt. Az egyik rész kelet felé, Perzsia vidékén telepedett le, s ezeket a türkök
régii nevéen mostanáig sabartoi asphaloi-nak hívják, a másik rész pedig vajdájukkal és
vezérükkel, Levedivel nyugatra ment lakni az Etelküzü nevezetű helyekre, amely helye-
ken mostanában a besenyők népe lakik..."*

A fejezet végén: " *A türköknek amaz előbb említett népéhez, amely kelet felé Perzsia vidékén telepedett le, ezek a nyugati vidéken lakó, előbb említett türkök mostanáig küldenek ügynököket, és meglátogatják őket, és gyakran hoznak választ tőlük ezeknek...*"

Bíborbanszületett Konstantin szövege az egyetlen olyan forrás, amely kifejezetten kapcsolatot teremt a honfoglaló magyarság, valamint a s z a v á r d o k között. A kiváló tudós bizánci császár itt a saját koránál (913-957 között uralkodott, a DAI megírásának ideje pedig a X. század közepe) korábbi eseményekről tudósít, amikor megemlékezik a szavárd magyarok elszakadásáról. De egykorú a tudósítása a korabeli "panóniai" és a szavárd magyarság kapcsolattartásáról! Művében ugyanis ehhez a bizánci udvarba látogató magyar követség jelentéseit használja fő forrásként, de valószínűleg korábbi feljegyzéseket is hasznosít. A tudós bazileusz informátorai pedig nem kisebb személyiségek voltak, mint Árpád dédunokája, Termacsu (Tormás) herceg, és a kabarok később gyászos véget ért főnöke, Bulcsu. Jóllehet h iradásában íbulcsu igyekszik az Árpád-ház szerepét csökkenteni és a kabarokét jobban kiemelni, mind ez nemhogy rontaná, hanem még életszerűbbé teszi az elmondottakat! Bíborbanszületett Konstantin műve tehát feltétlenül megbízható, hitelt érdemlő, autentikus forrás!

A szövegből kitűnik, hogy "Levediában" a magyar ("türk") törzseket érte egy (- vagy több? -) besenyő támadás, s ennek eredménye a magyarság kettészakadása lett. Egy része, a nagyobb, nyugatabbra költözött, Etelközbe. Ennek időpontja Levedi személyéhez kötve valamikor a IX. század során (?...) következett be. A másik, Perzsia felé letelepedő ág pedig (talán egy korábbi "kangar - besenyő" támadás emlékét őrizve a szavárdok ellen -) magával viszi és megőrzi a Kaukázusban is a korábbi "szavárd" nevét. Feltűnő a párhuzamosság a besenyők "kangár" (vitéz, bátor) és a "szavartoi aszfaloi" (rendíthetetlen szavárdok) összetétel között!

A "szavartoi aszfaloi" elnevezés magyarázatánál két főbb irányvonal alakult ki a tudósok körében:

- egyikük a "szabirokkal", Szibéria névadóival keresi a történelmi kapcsolatot,
- másikuk pedig az ún. "szevortikkal".

a/ A valószínűleg türk nyelvet beszélő "szabir" vagy "szavir" törzsszövetség a VI. században játszott vezető szerepet a Kaukázus északi és déli oldalán, egészen az avaroktól Kr. u. 558-ban elszenvedett vereségükig. (Tíz év múlva már a Kárpát-medencét veszik birtokukba az avarok!) A bizánciak egy részüket - Menandros szövege alapján - a Kura folyó mentén telepítik le. (Tehát ugyanoda, ahová a Bíborbanszületett szövege alapján a későbbi s z a v á r d m a g y a r o k szállásterülete is elhelyezhető a tudósok véleménye alapján. /Ezzel a kérdéskörrel, a szavir azonosítás lehetőségével (és a korlátaival egyaránt) kimerítően foglalkozik kedves tanítványom, Gonda Géza/.

b/ A kutatás másik iránya viszont az ö r m é ny í r á s o s emlékekben felbukkanó " s z e v o r t i " vagy " s z e v o r d i "-kkal azonosítja a Porphyrogennétos-i " s z a v a r t o

i a s z f a l o i"-t; egyébként maga a Bíborbanszületett is ugyanezt teszi a "De ceremoniis aulae Byzantinae" c. műben! Thury József érdeme, hogy a múlt század végén Lukácsy Kristóf nyomán összegyűjtötte a szevorti/szevordi népnevet tartalmazó örmény (és arab) forrásokat. A magyarországi örmény filológia feladata annak a Thury által kifejtett megoldási lehetőségnek a további kimunkálása - örmény és grúz források alapján - hogy az örmény forrásokban 854-től feltűnő szevortik az ezt megelőző besenyő-magyar háború következtében a Kaukázuson túlra menekült szavárd magyar (szavartoi-aszfaloi) népcsoporttal azonosak. Az ennél korábbi említések a tulajdonképpeni szabirok volnának, míg az örmény forrásokban 854 óta gyakran szereplő szevortik a magyar törzsszövetség délre, a Kaukázuson túlra szakadt töredékei.

Az alábbi történetíróknál fordul elő a "szevordi" népnév említése:

1. A legkorábbi említés Hovhannes katolikosznál található (akit egyébként a magyar szakirodalom pontatlanul János pátriárka néven tart számon), ő a szevortikat 854-től említi.
2. A másik egykorú forrás Maszudi arab történetíró Bagdadban készült munkája 943-ban. A szavárdokról külön művet is írt, de ez elveszett.
3. A harmadik egykorú forrás a már említett bizánci uralkodó, Biborbanszületett Konstantin műve, a DAI.
4. XII-XIII. századi források: Aeczi Sámuel, Partzerpertecz Vártán és Orpelián István, valamint Ibn-Al-Athir arab történetíró.
5. A XVIII. század közepén Csámcsián Mihály, a múlt század elején pedig Indsidsián Lukács.

Az örmény források tehát a IX. század közepétől tudósítanak a szevortikról. Hovhannész katolikosz a X. század elején beszámol az arabokkal vívott küzdelmeikről. Először az örményekkel, majd az arabokkal kerülnek szembe, így a 854-es Arménia elleni arab támadás során az arabok oldalán állnak. De a közben kereszténnyé lett szavárdok is hamarosan szembekerülnek az iszlámot fegyveresen terjesztő arabokkal. Ekkor esett fogságba a szevortik főnöke, Kon István is, aki a kereszténységének megtagadása helyett inkább a vértanúhalált választotta. A szevortik lakhelyéül említett Udi tartományát Thury Örményország északi részébe helyezte: északi határát a Kura folyó, déli határát a Szevan tó jelentette, a nyugatit Kukar tartománya, míg a keletit Seki és Phaidagarán tartománya alkotta. A szevortik története párhuzamosan fut az éppen ekkor uj-jászülető örmény állam történelmével a Bagratuni dinasztia uralkodása alatt. A szevortik gyakran betörnek az örmény területekre, így az örmények és a szevortik viszonya korántsem volt kiegyensúlyozott. Utoljára a XI. században hallunk a szevortik kerületéről Partzerperteczi Vártán tudósításában.

A kaukázusi magyarság korántsem egyszerű problémakörében azonban találkozhatunk egy szinte csaknem mindenki által hitelt érdemlő, általánosan elfogadott forrással a

XIV. századból. 1329-ből maradt fenn XXII. János pápa Avignonból írott levele Jeretamirhoz, az ázsiai magyarok fejedelméhez:

"Beszámoltak (nekem) az ázsiai magyarok, a malchayták, és az alánok szilárd vallásosságának nagy dicsőségéről, kik - bár istentelen, babonás tévelygések hálójába került népek veszik körül őket - mégis megőrizték hitük szeplőtelen tisztaságát. Tekintély dolgában kitűnik közöttük Jeretány (Jeretamir), a magyar királyi vér ivadéka, aki midőn (oly) hevesen katolikus előjárót követelt az Apostoli Széktől, a pápa elküldötte a semiscanti püspököt hozzájuk, hogy erősítse bennük a hitet s egy levelet (is) mellékel nekik, amelyben a vallásos férfiakat kegyes figyelmeztetésének megfogadására intette. Kiválasztott gyermekünknek, Jeretáynak és minden keresztény magyarnak, malchytá-nak és alánnak üdvözetünket (küldjük)!

Igen nagy és természetes örömkre szolgál az, hogy a legfenségesebb Égi Magvető mindenkít, akit könyörületeségének megismerésére kiválaszt, mindig jótettekre hív fel és az egész világra kiterjedőleg szakadatlanul ösztönzi a keresztény családot, hogy egyszülöttjének szóval ki nem fejezhető hálával (adózzék). Titeket, kiket meghintett az igaz hit világosságával, odahelyezett (közéjük), hogy a keleti világrészek közepe táján az Evangéliumot és az apostoli igazságot tanítsátok azoknak, akik még nem fogadták el a kereszténység kegyét.

Ezen felül mérhetetlenül nagy örömet szerez nekünk az a tudat, hogy Te, Jeretány fiunk, Magyarország katolikus fejedelmeinek leszármazottja vagy és, hogy te s más keresztények (is), akik az említett világrészekben tartózkodtok, telve vagytok a hit igazságával és szent tüzével s vágyódtok, hogy részesüljete a katolikus tanításban, amely üdvös szavakkal a katolikus hitben kioktat benneteket!

Kelt Avignonban az 1329. év október 3-án".

A ferences missziók történetének világhírű kutatója, Girolamo Golubovich az "ungari asiatici" lakóhelyét a Kaukázus déli oldalán a Kura folyó alsó folyása felett elterülő Sirván tartományába lokalizálja. Györffy György viszont a Kura folyó a Szevan tó és Tiflisz (Tbiliszi) által határolt háromszögbe, a már említett Udi tartomány területére lokalizálja őket. Eszerint tehát kontinuitás áll fenn az "ázsiai magyarok" és a "szavárd magyarok" között! Ezt tudósaink legnagyobb része - kevés kivételtől eltekintve - el is fogadja.

A bulla keletkezésének körülményei Györffy György szerint a következőképp rekonstruálhatók. 1318-ban a XXII. János pápa a minoriták és a domonkosok között az esetleges konfliktusok elkerülése végett fölosztotta a megtérítendő Keletet. A minoritáknak jutott a Fekete-tengertől és a Kaukázustól északra fekvő terület, a Gazarai birodalom, a Kipcsák kánság európai része, Kis-Ázsia az Ararát-hegyig és Kitaj. A domonkosoknak az Ararát-hegytől keletre és a Kaukázustól délre fekvő területek, valamint Perzsia, a nyugat-turkesztáni mongol kánságok és India. A keleti domonkos provincia központja a perzsiai Sultanieh-i érsekség volt. Az új egyházi közigazgatás élére 1329-ben a pápa 6 domonkosrendi püspököt nevezett ki. Az új püspökök 1330 tavaszán indultak el,

hogy elfoglalják székhelyüket. A hat püspöki székhely Sevastopol, Tiflisz, Diagorgan, Tauris (Tebriz), Szamarkand, és az indiai Columbo. A szevasztopoli és tifliszi püspökön kívül, akik a legrövidebb utat tették meg, mindegyikük leveleket kapott a pápától az újukba eső területek főembereihez és keresztényeihez. Thomasz szamarkandi püspök Jeretamirhoz ill. az ázsiai keresztény magyarokhoz, valamint a malachaitákhoz és az alánokhoz. A püspök útja Györffy szerint valószínűleg a Trapezunt-Tiflisz-Tebriz-Sultanieh útvonalon haladt székhelye felé. Minden valószínűség szerint ezen a vonalon kell keresnünk az ázsiai magyarok lakóhelyét. További fogódzópont, hogy a bulla említést tesz arról, hogy a terület környékén más püspökök is székelnek: "... alii episcopi catholici...in ipsis partibus commorantes". Az útvonalon így csupán a Kaukázustól délre elterülő vidék jöhet számításba, ahol Szevasztopol, Tiflisz, Diagorgan és Tebriz püspöksége található. Alátámasztja ezt a magyarok mellett említett alánok közép-kaukázusi lakóhelye is. Lakóhelyük az ezredforduló után már áterjedt a Kaukázus déli lejtőire. A harmadik csoportként említett malchaitákon elképzelhető, hogy a melchita keresztényeket kell értenünk, akiknek többsége Szibériában lakott, egyes csoportjaik Elő-Ázsia területén voltak szétszóródva.

Ez az utolsó autentikus adat az ázsiai magyarság létezéséről, amely történészeink számottevő többsége szerint kapcsolatba hozható a kaukázusi szavárd magyarok rejtélyével. Száz évvel korábban eredetileg hozzájuk igyekezhetett Juliánusz barát, ezért időzött oly sokáig a Kaukázus északi oldalánál, s feltehetően hírt kaphatott a Magna Hungariában élő volgai, Káma menti magyarságról, és így csatlakozott eredeti útirányát

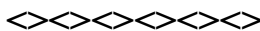
megváltoztatva egy északra induló karavánhoz. De addigi útirányából ítélve eredetileg ő is a kaukázusi "keleti magyarokhoz" igyekezhetett...

Végül pedig nézzünk szembe a nem túl szívderítő lehetőséggel is, amelyet Tardy Lajos a krimi rabszolgakereskedelemmel kapcsolatosan fogalmazott meg: "Lehetséges, hogy a kaffai vagy a tanai rabszolgapiacok Duna menti, volgai és kaukázusi magyarok szomorú találkozásának színhelyei voltak..."

Népünk története, a magyarság etnogenezise sok százból szövődött egybe. Szeretnék ezért legvégül köszönetet mondani kedves diákjaimnak, akik segítettek kibogozni az egyes szálakat, s ennek érdekében még azt is vállalták, hogy grúzul, örményül, görögül vagy törökül tanuljanak! Nagyon sokat tanulhattam tőlük, munkásságukból:

1. Windhager Károly Ákos: Szavárd krónika
2. Szabó Hajnalka: Szavardok
3. Szabó Hajnalka: A szavárd - rejtély
4. Nagy Zoltán: Szavárd magyarok
5. Elter András: A kaukázusi magyarság
6. Gonda Géza: Szavir = Sabartoi asphaloi = kaukázusi szavárd magyarság?
7. Droppán Béla: A szavárd magyarok
8. Buslig Eszter: Egy hiányzó láncszem: a szavárd talány.
A honfoglalás keleti háttere.

Dr. Magyar István Lénárd

Két szentpétervári orosz-örmény képzőművésről

A Fővárosi Örmény Klubban 1998 február 19-én elhangzott előadás

II. rész

A jelenkori pétervári szobrászat egyik legkiválóbb alakja **Levon Lazarjev** (1928.) E művészeti ág szinte minden területén alkot, köztéri munkákat éppúgy, mint portrékat, kisplasztikát, absztrakt kompozíciót, de fest, rajzol, a színház is bővületébe vonja.

IV. éves moszkvai főiskolai diákként, az 1950-es években részt vett a Jereván központi terén található Történeti Múzeum épületére, kialakítására kiírt pályázaton, s megalkotta az örmény ábécé alapítójának, **Mesztrop Maszto**nak figuráját. Első díjjal jutalmazták érte. Diplomamunkája is örmény vonatkozású, **Hacsatur Abovjan** szobra, akárcsak a **Nelbandjant** megmintázó plasztika. Az utóbbi években elsősorban szentpétervári megrendeléseknek tesz eleget. Alkotásain a módszeresség, politikai tartalom, divat egyaránt nyomot hagynak, de mindenek fölött a művészi minőség jellemzi munkáit. Megrázó erejű a szibériai, **vorkutai** női láger helyén álló **emlékmű**ve csakúgy, mint a sztálingrádi blokád idején elpusztult **tűzoltók** mementójaként emelt nagyméretű **csoport kompozíció**. Pétervári épületek homlokzatán gyakran találkozhatunk a rá jellemző ízléssel és igényességgel megmunkált emléktáblákkal, **Sosztakovics**éval, **Salja-**